

INTRODUCCIÓ

Quan Pujades es posa a escriure el *Dietari sisè*, compleix cinquanta-vuit anys. Viu habitualment a Castelló d'Empúries, i en surt poques vegades, impedit pel seu deficient estat de salut. Ell mateix se sent malalt i envellit, tan deseixit de la feina que li pertoca o que li encarreguen fora de casa que, si intenta complir-la, ho fa amb «tota ma malagana» (110). Però tenim motius per a afirmar que recolzat a taula o assegut al llit — que devia ésser la seva manera normal de comportar-se a llargues tongades — mai no deixà de documentar-se amb lectures i de fer treballar la ploma per redactar capítols de la *Crònica*, *Flosculi* o aclariments de notes recollides als arxius. Això sense tenir compte de la correspondència, que era notable en extensió i contingut, atenent als costums de l'època. En ella, com veurem, raïa la font més important d'informació que afluïa al lloc de la seva solitud social.

De les vicisituds que han hagut de sofrir els escrits de Pujades, capaços d'evitar la desaparició i l'oblit, són memorables les del present manuscrit que fins fa no gaires anys estava mig partit. Una part, que constituïa el manuscrit 1-7-14 de la Biblioteca de la Universitat, primer era tinguda per anònima, perquè essent la segona part del *Dietari* no portava nom d'autor, però més tard, com ja detallàrem a la Introducció del Volum primer, fou completada per la senyora Rubió, Directora de la Biblioteca, la qual descobrí la primera part. Actualment, aquestes dues parts reunides, formen el ms. 975 de la Biblioteca universitària. Presenta idèntica composició que els manuscrits de l'Acadèmia de Bones Lletres, els quals contenen els dietaris primer, segon i cinquè. Té 342 folis del mateix format i classe de paper. Al foli 2, de lletra moderna, diu: *Dietario del Dr. Gerónimo Pujadas, M. S.* El foli 3, amb molt destacada lletra original de

l'autor, comença: «Dietari sisè del Doctor Hierònym Pujades». Seguidament continua la indicació dels dies amb el nom que els toca de la setmana i el número que els correspon dintre del mes. Aquestes indicacions són prèvies, per això no sempre els corresponen notícies, i en aquest cas no les copiem.

La darrera anotació, entre molts dies en blanc, és la del foli 336v, corresponent al divendres 6 de desembre de 1630. Als folis 337 i 338 té escrites les dates sense noves. Els darrers folis resten en blanc.

A les cites, com d'habitud, les xifres indiquen el nombre del foli original, i en tot cas la sigla D és la corresponent a aquest *Dietari sisè*. Recordem que les sigles A., B. i C. són indicadores dels Dietaris primer, segon o cinquè, i que els Dietaris tercer i quart fins ara no han estat descoberts.

* * *

Essent la vila de Castelló d'Empúries la residència normal de Pujades en aquesta època, les principals fonts d'informació directa que sobrepassaven els límits locals, havien d'ésser les cartes dels amics i clients, les converses amb què se sol anomenar persones assabentades, els rumors i suposicions que les llengües escampen amb veu no sempre baixa, els fulls, memorials o gazetes impreses o manuscrites, que quan li era factible engomava o cosia entre els folis per ell escrits. D'alguns dels impresos interpolats — ja ho hem repetit — no ens resta més exemplar que el pujadenc.

A les cartes que transcriu o alludeix solen ésser tractats motius polítics, com per exemple, en la de J. M. Alciator, les treves establertes entre Gènova i Savoia (30v).

Les informacions originades en converses de vegades són falses, com la transcrita que a Sant Hilari havien mort el Governador de Catalunya (46v). Altres vegades no són concretes, i Pujades es veu forçat a escriure sense precisar noms de persona o de lloc (45). O ha de fer constar que la base de la informació són meres referències: «Alguns diuen que no fou això, sinó que llegint lo Rey la carta i conexent lo d'Olivares lo sentiment» (40v). Consta més concretament al passatge que diu: «Mentre executaven "El Llistaire", ocorregué un terratrèmol. Jo no ho viu, però trobaren-s'hi en Barcelona Joan Pons Fabra i Miquel Subirà, notaris de Castelló d'Empúries, i molts

d'altres, i m'ho contaren» (156v). És de notar que sempre que pot fa constar el testimoniatge de visu o la presència personal.

* * *

Més que en altres Dietaris, en aquest dóna precisions de la seva família, sobretot quan pel juny de 1628 reconta els matrimonis de Madrona i Petronilla, filles seves i de la primera muller. Degué assistir a la cerimònia religiosa tota la família, perquè, celebrada al monestir de Santa Clara, hi pogué estar present la germana gran que allí havia professat, i el mateix Pujades, malaltíssós com estava. Les febres i morenes d'anys i anys el frenaven i li impedièn d'assistir, per exemple, a la primera Missa de fra Dalmau, fill seu, monjo de Sant Pere de Roda i Paborde de Llançà, així com a altres actes familiars en què calgués fer viatge en cavall o mul. En semblants ocasions era suplert pel fill gran, Bernat, que si de moment es reintegrà a la comunitat familiar poc complidament, escarmentat pels anys passats a la guerra en territori estranger, d'on tornà sense cap premi ni profit, a poc a poc anà polint-se i adaptant-se. L'autoritat del pare, que influí en el canvi de conducta personal, l'ajudà en l'obtenció de mitjans de subsistència dintre la carrera judicial. En ella actuà en múltiples ocasions. Pel maig de 1629 es casà.

Quan descriu el casament de les filles dóna compte que ha arribat a veure onze fills, entre vius i morts. El compte, però, no és complet, com sigui que a 2 de març de 1630 notifica que li ha nascut — corona dels seus seixanta anys de vida — un minyó que batejaren amb els noms d'Ivó, Francesc i Bernat. I en l'expedient obert sobre la devoció de Barcelona a Sant Oleguer, en la resumida biografia inicial confessa que ha engendrat dotze fills i que té 62 anys complets. Aquesta afirmació ens permet de datar l'esmentat expedient entre octubre i novembre de 1630, ja que el primer de desembre retorna a Castelló (Annex 40, D. 336).

* * *

Cal observar que al *Dietari sisè* no fa cap allusió a la seva activitat estrictament literària. Però és lògic pensar que no interrompria un costum que tenia arrelat. Ajuda a creure-ho el seu estat físic i les

clarianes del còdex que comentem, esplai o propòsit molts cops acomplert sense pensar-s'hi gaire. Per això hi trobem errors o descurances efecte d'una impressió momentània, d'una suggerència. No sempre s'adona d'haver-lo comès, l'error, i en conseqüència, no sempre el corregeix, però sí de vegades (31v). A 30 de novembre de 1630 evoca la fi de desembre que, segons la seva manera de comptar, correspondria al *Dietari setè*.

Pujades alludeix a aquest últim dietari en una nota de l'acabament de l'any 1626, evidentment afegida anys després: «Com podrà veurer en la continuació d'aquest Dietari en la jornada de 24 de setembre de 1632. Tenia jo los dos primers anònims i obeint la prohibició los liurí al Comissari del Sant Ofici a 2 de gener 1633» (81).

Dóna compte del casament del seu fill Bernat el 27 de maig de 1629 amb Matilde Mercader. El paràgraf acaba amb aquestes paraules: «Morí a 2 de agost de 1633... *Vide ibi*». No és ben clar qui morí, si la filla o la mare, però sí que és ben clara l'allusió a un escrit de la tercera dècada: «*Vide ibi*». Una altra cita posterior a 1630, límit a parte post del present *Dietari*, apareix a D. 306v en retreure les pretensions de D. Felip d'Erill, que passà molts mesos pres a les càrcers de Barcelona. Anant armat per la ciutat, fou sorprès per uns assassins que l'apunyalaren. Morí a últims de febrer de 1632.

Aquestes constatacions ens fan enyorar els escrits desapareguts de Pujades, el qual, puix fou enterrat el 7 de gener de 1635, no pogué acabar aquest *setè Dietari* que hem vist com tenia començat. Els fulls escrits, dispersos, volaren de segur a la desaparició.

* * *

Altres obres pròpies que cita Pujades en aquest llibre són la *Crònica*, *Fragments de dietaris*, *Flòsculos* (94, 141v, 144v). Cita així mateix el *Dietari de mon pare*, els *Dietaris* de Casa la Ciutat, el *Llibre gran dels Feus* (Arxiu reial), *Els Sants de Catalunya* per Antoni V. Domènec, i encara algun altre (29v, 94, 102, 105, 120).

Altrament es tracta de còpies o extractes de documents i memorials o opuscles, que figuren a la secció d'Annexos. Més que citar-los hem d'aclarir que els addueix.

* * *

Sobresurt per damunt el panorama del llibre la personalitat intel·lectual, la individualitat anímica de Pujades. No deixa mai d'ésser un advocat. Ha d'ésser-ho en moments de la vida que no es reflexionen en el *Dietari*, i ho és palesament a les planes que llegim. En elles reviu la història de les malaguanyades Corts de Felip IV; en elles surt la intervenció pujadenca en la declaració dels drets i obligacions allegats en la disputa entre el Duc i la Universitat de Castelló d'Empúries, que constitueix l'anotació original més extensa de tot el *Dietari*; respira sempre la preocupació per la legalitat i per les conseqüències d'ella deduïbles. Si no és pròpiament la fórmula jurídica, a què les aplica, és el sistema qui dóna autoritat a les paraules, rigor al judici i serietat a l'acció. No d'altra manera es pot comprendre que emprés un qualificatiu tan enèrgic quan escriu que el seu fill gran retornà de la guerra «Tan bestialment que no portà fe de ningun de sos serveis» (46). Entenem que troba a faltar certificats o documentació. És ben aclaridor en aquest aspecte el plet de la incorporació del Comtat d'Empúries a la corona reial. Pujades fou elegit pel Duc entre els seus advocats; però després el reclamà la universitat de la vila per tal que en qualitat de jurista en defensés les pretensions. El nostre autor era partidari de la concòrdia, i l'aconseguí no pas molt fàcilment. Mai no han estat fàcils, les solucions dels plets.

* * *

Estaven planejades Les Corts per als aragonesos, valencians i catalans, celebradores respectivament a Barbastre, Monçó i Lleida. El Rei, molt interessat en el profit que n'esperava, deia que a València donaria allò que ell volgués; a Aragó, allò que pogués, i als catalans «allò que ells voldran» (29). Les *ditxoses* Corts! A desgrat que els bisbes fessin pregar per llur èxit, que el Rei les volgués saldar encarregant al Duc de Cardona que les aparellés; a desgrat de la presència del monarca i l'assistència de nobles i prelats, unes pròrrogues succeïen a les altres, i hom no se'n sortia, de treure'n l'entrellat.

Arribà el Rei a Barcelona en temps de Quaresma. Per això no li dedicaren les festes populars fins al segon dia de Pasqua. La narració de l'estada reial és llarga i detallada. Lamenta que a la fi sa Majestat se n'anés disgustat, sense acomiadar-se, deixant encarregat que com

fos cloguessin les Corts. «Ni sa magestat sap lo que és Catalunya ni los qui l'aconsellen ho entenen» escriu Pujades (40); però fa saber que un cop hagué rebut el donatiu que la Ciutat va fer-li arribar a mans, el monarca romangué acontentat i prometé de retornar acompanyat de la reina.

Com que en la conducta reial molt influïa la privadesa del Comte Duc d'Olivares, tan malvist i malvolgut, és explicable que Pujades busqués totes les ocasions de rebaixar-li el crèdit i l'honor. Normalment costaria d'admetre i encara més d'escriure la frase atribuïda al Comte d'Aranda, dirigida al privat en una discussió davant el Rei: *Vos no podéys mostrar vuestra madre*. Tot amb tot es descobreix al llarg del llibre com del favorit depenia la política interior i exterior. A més a més hi havia ocasions en què era ell qui apaivagava disputes valent-se de la influència de què usava a la Cort.

La conducta política és mudable, si no versàtil. Olivares escriví al Comte de Peralada estimant-li «los bons oficis amb què servia a la reial magestat», i oferint-li cordial amistat. De tot tragué còpia el Comte, i l'envià a la muller, la qual l'ensenyà a Pujades (27). Tenia Olivares envejoses a la Cort, entre ells D. Lluís de Haro, nebot seu, que el volia desbancar de la privadesa. Enutjat, el Comte el desheretà i el substituï per un gendre, el Marquès de Hecha, el qual fou nomenat duc (58).

Sembla que a Olivares es refereix el nostre autor quan dues vegades pensa anguniosament en la possibilitat que aparegui un segon Comte Julià, traïdor causant de la ruïna d'Espanya, com el primer, i provocador de la invasió moresca (216, 240). Mossur de Roan, capità dels heretges ha trobat refugi a la Cort espanyola. Tot serveix per a incrementar l'ambient de guerra. Hi ha soldats morts de fam, disposats a la traïció, si no són catalans. «A Barcelona tot és guerras y malas novas, amenaçant sempre pijor. Déu nos tenga de sa mà» (220v). Rosselló i Cerdanya han amenaçat amb separar-se de Catalunya; les dissensions entre Barcelona i Perpinyà són constants, esdevenen una petita guerra, mal auguri d'una guerra pitjor, d'una guerra pèssima. Mentrestant a Madrid hom pateix fam i escampen la gent. Això no priva que la musa popular no escampi també les seves inspiracions, de què trobem abundosa mostra (210 sgs.).

En determinada ocasió diuen que ha estat publicada la guerra entre França i Espanya. Que el Pare Sant ajuda el francès. Que els fran-

cesos marxen sobre Perpinyà, on la milícia ciutadana la «Mà armada» vol donar-se al possible invasor per despit (220). Tota la terra està neguitosa. Els francesos que ací vivien són desposseïts i desterrats contra el parer de Pujades quan es tracta de gent que d'anys ha s'han arrelat a la terra. L'ambient fa que hom tingui la guerra per inevitable, a desgrat de les evolucions diplomàtiques que són volubles com el vent.

La relació del Rei amb els catalans també fluctua, i si els pot abandonar un dia sense retre cap explicació, un altre dia pot manar que si un català li vol parlar «li sia donat lloc sense tardança» (191). El senyor es troba en la fase de l'afalac.

* * *

Menys complicació s'endevina en el capítol de la religiositat, que subjectivament continua manifestant-se ben arrelada normalment, com ja hem pogut veure en parlar de les cerimònies de Primera Missa, professions, casaments familiars, etc. Per educació religiosa afegeix espontàniament una devota jaculatòria quan acaba els paràgrafs en què narra morts, perills, esdeveniments previstos adversos o propicis en temps futurs.

Dintre de la tradicional peculiaritat, la devoció que brolla arreu a tots els llibres, potser en aquest és més asserenada i reflexiva; això no priva que l'autor adori com a autèntiques relíquies els ossos guardats a Santa Maria del Pi (169); però també pot emetre opinions com aquesta: «Que fos o no fos, resta al judici de Déu nostre, que sap lo que los hòmens no alcancen». I alludint a adversitats públiques com una secada persistent o altra adversitat per l'estil, atribuïda a la voluntat divina, li val exclamar: «Vulla Déu aplacar la sua ira», «Vulla Déu oir alguna bona ànima i apiadar-se de nosaltres» (156v).

Històricament aporta testimoniatges que afecten a tota la Cristiandat, però principalment a Espanya. Fa constar, per exemple, que el Rei obté del Papa que tots els religiosos de la nació visquin obeint el rigor de llurs estatuts. Aquest règim podria influir en les alteracions que es produïen, entre altres llocs, a Catalunya, al Monestir de Ripoll, on els monjos benets anomenats claustrals, representants de la tradició, lluitaven aferrissadament contra els observants, que eren els innovadors o reformadors.

Esmenta ja els anomenats Màrtirs del Japó, que foren 23 franciscans i tres jesuïtes, sacrificats cruelment en aquella terra, i reproduceix en llatí la confessió d'Urbà VIII, de poder recitar ofici i celebrar missa.

Abans hem comentat que trobant-se a Barcelona temporalment entre octubre i novembre de 1630, fou citat pels comissaris apostòlics a declarar en la causa oberta a propòsit de la canonització de l'arquebisbe Sant Oleguer, reconeguda antigament, que alguns es resistien a admetre o la rebutjaven (313 i Annex 40).

Ben sovint parla dels heretges, dels quals blasma les malifetes i els riscos de depressió política a què exposen la nació que inexplicablement els tolera i concedeix drets de moltes maneres, tot exposant-se a una corrupció interna. Més temibles són els de nacionalitat estrangera, als quals hom aplica pròpiament l'apellació d'heretges. Els nacionals solen portar noms distintius o de capitostos. Així malparla dels *alumbrados*, violadors, alteradors de l'ordre públic; o dels disbarats del pare Francisco García Calderón, corruptor de religioses, fallaciós, teoritzador. Les greus, encara que no duradores, conseqüències de les seves complicades teories i pràctiques arribaren a tenir derivacions fins a Catalunya, concretament fins a l'Urgell (286).

Pitjor humor despèn encara en comentar la desaparició de la moralitat, amb la introducció a Espanya de la tolerància de novells costums i modes, com la de les cabelleres llargues, incentius de relacions nefandes desenvolupades a algunes capitals de la nació. Els anglesos foren els importadors de tan lamentable estat de coses i Catalunya se'n veié lliure, i Pujades se n'alegra. No es pot alegrar tant per la manca d'afecció a les begudes alcohòliques. Calgué reprimir-la amb rigoroses disposicions.

* * *

Contra la greu amenaça que els *alumbrados* un temps representaren per a la terra, hom demanà que intervinguessin els inquisidors. Per això no aconseguiren alterar Catalunya. Ací el sant Tribunal continuà el mètode acostumat i provocà les també tradicionals reaccions. Temps exigí i provocà reunions el cavaller D. Pere de Santa Cília, mallorquí refugiat a Barcelona. Hom no veia termini al debat encès entre els inquisidors decidits a empresonar el cavaller, acusat

d'haver mort un familiar del Sant Ofici, i els diputats, compromesos a defensar-lo usant gran aparell jurídic.

Data 21 de juny de 1627 escriu que, pels Pares inquisidors, a Barcelona «fou executat acte públic contra l'herètica pravitat». No en dóna cap detall, però diu que seguí la forma acostumada amb el cerimonial que ja detallà pel setembre de l'any 1602. El lector, en conseqüència, podrà trobar la descripció al *Dietari primer* A. 120v. L'exclamació final de la nota és més explícita ara que aleshores: «Sa divina Majestat sia servit mantenir-nos lo Tribunal de la santa Inquisició i exaltar la santa fe catòlica».

* * *

No usa la paraula bandoler dintre el present *Dietari*, sinó molt freqüentment la de lladre. Ja en començar-lo escriu que «roberies incomptables es fan per tota Catalunya». A Lleida s'atreuïen a assaltar l'estatge reial. Vora la Roca del Vallès s'entaulà una aferrissada lluita entre lladres i cavallers. Detalla un robatori comès per set lladres «aquadrillats» a Darnius (73).

Acte de l'estranya generositat o cortesia que a vegades usaven els lladres, llegim quan Pujades reconta com un soldat honorat (alferis o capità) fou pres i robat per la companyia del Margarit quan viatjava pel camí ral entre Martorell i Barcelona. Pregant pregant obtingué del capitost que li tornessin el vestit a fi de no comparèixer despullat davant els superiors.

Robatoris no realitzats per lladres consten de tant en tant, com el dels dipòsits destinats a sufragis de les ànimes del Purgatori que es custodiaven a Santa Maria del Mar. Foren descoberts i cruelment castigats els autors (130).

Sabent que havia estat alçat sometent general pel Vallès contra els lladres de pas, Serrallonga, que n'és anomenat cap de brigada, féu dues mans amb sos companys en direcció a Girona, i un dia enter estigueren robant la gent que se'n tornava de la festa de Sant Narcís. S'emportaren com ostatges un notari i un ciutadà. «Està Catalunya molt perduda de lladres!» exclama l'autor, i més endavant parla d'una «llocada» de malfactors. Entre aquests podem comptar els incendiàries, per bé que el foc no exclou un desig de venjança o una mala tendència natural a la destrucció. Les primeres paraules del llibre a ells van dedicades.

* * *

Poques dades afegeix el *Dietari sisè* a les que els anteriors oferien a la història de l'economia. No es parla gaire d'abastiments, de tributs, d'actuacions creditícies, de moneders falsos, de la vida de la taula ciutadana o banca. Però la senda iniciada continua i sobresurt o respira l'estat econòmic ara i adés. De l'organització barcelonina i de la subjecció que exigia, a la qual estaven acostumats els barcelonins, trobem exemple quan havent delliberat de lliurar a la Reina d'Hongria (infanta d'Espanya) dotze mil ducats d'or en or, i proposat el lliurament dintre una riquíssima caixeta en un acte que havia de servir de lluïment als Consellers, en no poder-lo portar a efecte amb solemnitat com pretenien per mor d'una brometa escrita pel Rei, es refredaren i no mostraven pressa. La Reina, és clar, volia el dîner, mes a la Ciutat no plagué de lliurar-li'l amb cerimònia sinó oficialment per tracte de taula (283). Semblant retraïment obligat o voluntari de participar en actes honorífics el trobem no solament a Barcelona sinó també a les comarques. Per mostrar-se afectats al Duc de Cardona, uns cavallers ordenaren unes festes a cavall que en diuen «estaferm», una peculiaritat de torneig. No hi colaborà l'alta societat ni hi assistí el poble. La situació d'aquest — segons Pujades — era de tal despagament que si un irresponsable l'hagués mogut, s'hauria seguit grandíssim escàndol. És un fragment dels més interessants de tot el llibre.

Foren variades i duradores les conseqüències que derivaren en alteracions de l'estat anímic collectiu dels catalans. La gent se sentia partidària d'un personatge o altre, ben rarament a causa dels bons talents o virtuts que els exornessin. Ja es comprèn que no els exercitaven amb freqüència públicament. Fins el Rei traspassava els límits de la conveniència, i una nit tumultuosa d'un mal planejat esbargiment enmig del carrer en sortia involuntàriament ferit. Sort tingué de la terra procedent del sepulcre de Sant Ramon: bevent-ne caldo minvà la febre; aplicant-la directament a la ferida, aquesta sanà en ben poc temps.

* * *

Disminuïdes en quantitat i extensió són en aquest llibre les malalties collectives que poden trobar origen en contagi, però també en

fenòmens naturals inevitables, indefugibles. Un quart creixent de lluna adversa o dolenta pot arrossegar conseqüències greus per la difusió i per la malignitat que adquireixen. Catarros i mals de costat són capaços de matar molta gent. Iguals efectes són atribuïbles a grans neus i a contínues ventades de tramuntana i ponent. Així s'esdevingué pel maig de l'any 1627.

Malaltia que només amb el nom sotraga el poble, és la pesta. Les prevencions per defugir-la són primitives però rigoroses. Hom evita el contagi privant el tracte de persones i el contacte de coses. En certa ocasió arriben a cremar una gran embarcació amb tot el seu valuós carregament perquè procedia del port d'Alexandria, que hom considerava contaminat.

Observem que si alguna vegada s'endevina que són recomanats allitaments o repòs, mai no són especificats remeis o productes ni és usada la paraula apotecari. Al temps era confiat sovint el millorament dels catarros, les febres intermitents, els mals de costat, les pigotes, la passió d'ànimo, malaltia mortal que afectava primordialment la gent de representació cívica. Si per qualsevol de les malures seguia la mort, una jaculatòria o una expressió tradicional de condolença, contribuïen a la resignació.

* * *

Vivint retiradament en una vila no poblada amb excés i més aviat tranquil·la, per força havia de constituir una ocupació i en ocasions preocupació primària la comprovació del temps. La varietat dels fenòmens meteorològics, llur intensitat, llur durada, llurs causes i llurs remeis si dissortadament els exigien.

Pujades parla de tots aquests capítols insistentment, detalladament, amb un lèxic abundantíssim i reflectint la manera sentimental, emocional de considerar-los no solament la gent baixa, sinó la ben educada com ell mateix. L'amo i senyor del temps meteorològic és Déu omnipotent, i amb el carés que li atorga favorable o advers demostra si els és propici als homes, i si n'està agreujat. En aquest aspecte la divinitat admet sollicituds oposades de rigor o de benignitat. Maleïda la terra pel Bisbe barceloní arran del robatori perpetrat a Santa Maria del Mar i en conseqüència tancats els cels, que no en queia una gota d'aigua, calgué que els sacerdots volguessin i supli-

quessin que nostre Senyor tornés a atorgar la pluja desitjada (160). En semblant classe de súplices — en les «pregàries» per antonomàsia — és molt sollicitada la intercessió de Santa Madrona. A Barcelona solien treure el seu cos, devotament conservat; era portat en processó fora de la seva església. Era corrent que el traslladessin a la Seu fins que pogués ésser tornat al seu altar amb l'alegria d'haver obtingut el sollicitat benefici. En una d'aquestes ocasions en què hom havia fet pregàries, a la Ciutat comtal fou organitzada «solemne processó de *Te deum laudamus* fent gràcies al Senyor per la pluja que copiosament nos ha donada». Féu la volta de la del Corpus, plena de solemnitat. Era diumenge, i el dilluns «fou tornat a sa casa lo cos de la verge Santa Madrona, que havien baxat per aygua» (171).

Parla el nostre *Dietari* de secades, però també de pluges excessives, de temps plujós sobradament durador que fa podrir o grillar les espigues de les garbes preparades per a la batuda al mes de juliol (50). Enyora la pluja oportuna, mansa, fecunda, enemiga de l'aigua glaçada si no és tempestiva neu. Tem les calamarçades en què llurs efectes es poden recollir amb pales, i les tempestes amb devessall de pedres grosses com avellanes, com ametlles i fins com a nous (161v).

A Vic, pel setembre de 1628 caigué una grandíssima pedregada en quantitat i qualitat, puix que moltes de les pedres passaven el pes de tres lliures (186).

Després de l'aigua, la importància l'adquireixen els vents, sobretot els «grans vents», causes de tempestes o temporals si són «allevants esforçats», o de borrasques, al mar. Poden ésser violents també el llebeig i, sobretot, la tramuntana, les «grans tramuntanes» que duren dies i dies, fredes o calentes, dominant-ho tot, aturant tot allò que no destrueixen, escombrant el mar, impeding la navegació, espaordint els mariners dintre el port. La tramuntana és la gran venjança de la naturalesa oprimida i res no la deté.

* * *

Descriu fenòmens meteorològics detalladament, de vegades amb efusió perquè importen goig intens o pèrdua lamentable. Tot amb tot, el desplegament de l'estil en el sentit de la perfecció es manifesta prou clar en tots els dominis del llibre. La redacció, el lèxic, la

selecció de l'oportunitat si en té ocasió, la subtilitat, la fluïdesa es fan remarcar adesiara. Quasi han desaparegut els rudimentaris anotaments dels dietaris primers. No troba dificultats insalvables de redacció, i el coneixement i la pràctica del llatí el familiaritzen amb la construcció periòdica, amb la subordinació. Escollim a l'atzar un exemple. En una intervenció poc clara de l'ambaixador francès hom li atribueix una oferta sospitosa de tendència bel·licosa. La gent, el poble, en assabentar-se'n per enraonies s'esvalota. «Però com Déu nostre Senyor és bo — escriu Pujades — aplaçà el tumulte en esta forma: que algun bon cavaller saltà a avisar lo embaixador y lo féu amagar. Altre cavaller saltà al Rey a dar avis de lo que passava. Altres detenian los tumultuats que se assossegassen, que sabessen primer si lo ambaixador havia offert tal al Rey, y que quan ho hagués dit, tampoc no tenia culpa en fer lo que son Rey li manava. Estant en lo pujament de aquesta chimera, fou prest aquí lo Comte de Olivares... y amb tota diligència recollí la gent avalotada» (36).

La complicació sintàctica de les ratlles precedents només pot ésser fruit d'un exercici prolongat amb esperit de correcció, formatiu. Propícia ocasió proporcionen les llargues descripcions a manera de *Flosculi*, com les dedicades a les Corts, a l'entrada dels Ducs a Castelló d'Empúries i a d'altres ja esmentades. Si li escau les confirma amb un «Fui present a tot» (177) o amb afirmacions per l'estil.

Paral·lelament amb el de la construcció fraseològica, podem posar esment en la consideració dels mots, lligats o independents. D'una banda, temporània puritat, precisió, novetat inclusa; d'altra, escadussers vulgarismes, traslacions de sentit, fins neologismes, tot plegat sotmès a l'ambient, a l'emoció que el matisava, a la tendència expressiva. «Vinguda la Marquesa... per apaciguar lo negoci, lo ha més enfistolat, carregant la mà a son germà, qui se és més empignat, y lo Duc de Cardona restà ben frustrat de sos pensaments» (58). «Déu fage viure primer, que après tractarem del donatiu... Estant donchs lo estament ja estomacat de assò, sobrevingué... altra causa irritant» (36).

No són tan freqüents com abans, encara que tampoc no són rars, els aparellaments semàntics: «Arribat una matinada, a si és dia no és dia, a les Costes de Garraf» (55v); sobretot els bilingües «aldava o balda de la porta», «a gual o vado», «fossos o vall del castell»

(39, 73, 197). D'altres vegades l'aclariment, indirecte, li exigeix tota una frase.

Tornem a trobar-nos en escaiença de parlar de la inclusió de barbarismes, més concretament dels castellanismes, en la llengua catalana. Ja hem deixat entendre en anteriors volums que l'estudi dels nombrosíssims mots forasters que es troben dins els escrits de Pujades ens porta a variades conclusions. Al volum present, basant-nos en un centenar d'aquesta classe de mots, podem experimentar la repetició dels fenòmens apuntats precedentment. No ens caldrà afegir gaires lucubracions noves.

Registrem en primer lloc les expressions que emprades com a recursos d'erudició, d'estil, són transcrites correctament segons la llengua originària. Per exemple: «Si no viene el otero a Mahoma, baja Mahoma al otero», «lo que fuera sonarà», «Por razón de estado, anda el pleyto por su cabo» (25v, 90, 103v, 114). Al costat podem situar les contaminades de catalanismes, per exemple: «Donaren molt que riure», «repugnància dels demés», «Totas muy damas» (10, 36, 333).

Quant al lèxic estrictament entès són molts els aspectes a considerar. Hi ha castellanismes per ignorància de l'accepció catalana, influïts quasi sempre morfològicament: «espaldarasso, embelegos, apetxugar, letxuguilla, retillos, buelcos...». La ignorància algun cop és explicada: «una tovallola que és d'una cosa que en diuen *al pasar del arroyo*» (223v). De vegades són castellanismes per pura derivació paragògica: «ànimo, tumulto, cotxero, embarcadero, anònimo, triunvirato, discurso, globo».

Exemples de castellanismes estrictes, escollits. Substantius: «pesadumbre, cuerpo, borrico, contienda, niñería, estribo...». Adjectius: «límpido, moïno, loco, bisoño, abollado...». Partícules: «cerca, junto, nunca, jamás...». De les diferents categories expressades passaren o havien passat ja abans a la llengua parlada un xic afectats fonèticament (*parce detorta* hauria dit Horaci) una sèrie de barbarismes que avui encara perduren: «cabo, cuento, palàcio, asiento, assentar (per seure), donar saco, tarde, menos, siquiera, luego».

No comptem casos de contaminació momentània, de descuit més aviat, com «és exido un anònimo intitulado» (81), i no perdem de vista el caràcter general del *Dietari*, que no vol ésser el desenvolupament d'un tema, sinó la fixació, l'acomodament d'una impressió, d'una

suggestió, col·locada en disposició d'ésser emprada en posteriors realitzacions de contingut històric. Cal no perdre de vista que el fet interessa més que la paraula que pugui explicar-lo. L'aplicació d'aquest principi per part del nostre autor és ben palesa per la col·lecció dels documents, originals o impresos que ajunta a l'escriptura pròpia : ells són els fets, un record viu de la realitat. Els trobareu a la secció d'Annexos ; gràcies al fet d'haver-los interpoiat entre els fulls originals han pogut ésser conservats.

* * *

Convé no oblidar així mateix que el *Dietari* no és una història, per això és explicable que deixin d'esmentar-s'hi qüestions i realitats que cabrien raonablement a les seves planes: accidents de la vida familiar individual i col·lectiva, menjar, dormir, aplicació de remeis, distraccions, jocs, actes de pietat... Pujades més aviat havia de portar una vida social retreta. Això ajuda a explicar que no explani qüestions d'art, que no descrigui escaïences musicals, que no tracti específicament de llibres, que no sigui pregoner d'un estat de cultura. A diferència de la *Crònica*, ací no se sent atret per la magnificència de les obres públiques, per l'atracció de les arts sumptuàries, per les admirables navegacions, per tantíssimes realitzacions del seu temps de què havia d'estar al corrent per ell mateix o pels mitjans d'informació contemporanis o precedents conservats als arxius que ell tan bé coneixia.

Escrivint el *Dietari*, Pujades si deixa d'ésser exclusivament un ciutadà, un home privat, és per tornar-se l'advocat, el jurista que es pren la vida seriosament. La llei, la tradició, la jerarquia són els imperatius de la vida pública, són els criteris que no poden ésser abandonats o desestimats. En ocasió en què la fortuna l'afronta amb algun cas jurídic, és quan la ploma s'adhereix més al paper, quan és cercada la precisió, quan l'intel·lecte treballa, no desavingut amb la imaginació.

Intel·lecte i imaginació treballen amb les limitacions que l'època imposa, i en el cas concret del nostre autor amb una rigorositat que als moderns ens sobta de comprovar-la en una persona de les seves qualitats. Planen per l'ambient del segle XVII un Concili, la Inquisició, els vestits foscos i potser també una depressió política. Hom

parla en veu baixa dels grans perills internacionals i de les resolucions que afecten a la terra. Hom acata l'autoritat, no és antipatriota, al contrari, si conspira és amb murmuris contra els enemics possibles del Rei o de la Pàtria gran, els qui exasperen els bons súbdits. Pujades precisament pondera sempre que pot el patriotisme dels catalans, no pas minvat per les disposicions desplaents, humiliants, degradants, odioses dels mals governants. Repeteix el seu dubte: si no senten respecte, veneració per l'honor, ¿seran capaços de resistir la temptació profitosa que implica una traïció com la que portà a terme aquell governador de Ceuta que permeté als alarbs d'invasir la península hispànica?

D'aquest neguit, estès o provinent de més enllà de l'Ebre, donen fe els pamflets, les sàtires, les enraonies, els intents de subversió de què Pujades ens parla o retreu de passada. És cert que el nostre autor només té contacte amb una minúscula part de la història d'aquell segle que tan múltiple es mostrava històricament parlant; però els historiadors li hauran d'agrair la seva aportació tan pròpia, a estones tan peculiar. Precisament per no tractar-se d'una obra planificada, el *Dietari* forneix variada matèria, escrita amb sinceritat segons l'estat d'ànim del moment, amb alegria, amb dolor, amb energia, amb ironia, amb tolerància mentre no es tractés de tema religiós.

Principalment són esdeveniments de la vida barcelonina els que es reflecteixen a les planes dels *Dietaris*. Fins quan l'autor viu a Castelló d'Empúries els fets de la Ciutat comtal prenen la màxima importància i, basat en les informacions rebudes, els narra ben sovint com si encara visqués allà, a la vora de Santa Maria del Pi.

Barcelona «la mia cara pàtria» no pogué tenir el goig de donar acolliment a les despulles d'un dels seus fills que més l'estimaven. Potser la sortida d'aquestes planes a la llum pública contribuirà a desvetllar l'esperit ciutadà i a fer reconèixer i estimar els mèrits d'un insigne barceloní mig oblidat.

Josep M. Casas Homs